

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی از دیدگاه منابع دینی

فاطمه بهرامی

چکیده

خانواده متعالی خانواده ای است که پیوندهای آن به درستی شکل گرفته اند و در آن آرامش حاکم است. خانواده برای اینکه متعالی باشد، باید پایایی و مانایی داشته باشد. پایایی خانواده به معنای ثبات و قابلیت اعتماد در روابط و تعاملات میان اعضا و مانایی در خانواده اعتبار و صحت روابط و تعاملات بین اعضای خانواده است. مقاله با هدف پاسخ به این پرسش که؛ از دیدگاه منابع دینی چه راهکارهایی برای پایایی و مانایی خانواده متعالی وجود دارد؟ نگارش یافته است. راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی در منابع دینی معرفی شده اند و خانواده متعالی باید از آنها بهره گیرد. ضروری است که راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی در منابع دینی را بشناسیم تا خانواده ها از آن برای پایایی و مانایی خانواده خود بهره ببرند. راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی براساس حروف کلمه های خانواده و متعالی انتخاب شده اند و راهکارهای پایایی شامل؛ خوش خلقی، وارسنگی، دوستی، امید، آرامش، یاری گری و تغافل و مانایی هم شامل هدفمندی، محبت، عبودیت، ارتباطات، نقش ها و لذت بردن می شود که در مقاله با استفاده از منابع دینی توصیف و تحلیل شده اند.

کلید واژه ها: راهکار، پایایی، مانایی، خانواده متعالی.

مقدمه

خانواده مهم ترین و اصلی ترین نهاد هر جامعه است بنیانی محکم که پایه های جامعه سالم را تشکیل می دهد. خانواده متعالی خانواده ای است که پیوندهای آن به درستی شکل گرفته اند و در آن آرامش حاکم است. اهمیت این نهاد از نظر اسلام بسیار بالا است و در قرآن کریم و روایات از جنبه های گوناگون به آن پرداخته شده و به ویژه به پایایی و مانایی آن توجه شده است. یک خانواده برای اینکه متعالی شود باید پایایی و مانایی داشته باشد. به این معنا که خانواده مستحکم بوده و پیوندهای خانوادگی در آن از هم نپاشد و نظام خانواده با برقراری آرامش و مودت حفظ شود. مسأله این است که چه راهکارهایی برای پایایی و مانایی خانواده متعالی وجود دارد؟ مقاله به دنبال پاسخ گویی به این پرسش است.

پایایی و مانایی خانواده به عوامل مختلفی بستگی داشته و راهکارهایی برای تحقق آن وجود دارد که در خانواده متعالی این عوامل به بهترین وجه محقق است. منابع دینی برای پایایی و مانایی خانواده راهکارهای متعددی معرفی کرده اند که خانواده برای متعالی شدن باید از این راهکارها بهره گیرد. اهمیت دارد که راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی را از طریق منابع دینی بشناسیم زیرا این گونه می توانیم آنها را به خانواده ها معرفی کنیم تا بتوانند از آن برای پایایی و مانایی خانواده خود بهره ببرند. ضرورت دارد به این راهکارها پرداخته شود و نتایج آنها در اختیار خانواده ها قرار داده شود.

هدف از نوشتن این مقاله شناخت مفهوم پایایی و مانایی و خانواده متعالی و نیز شناخت راهکارهای پایایی و مانایی خانواده متعالی از نگاه اسلامی است و در این راستا راهکارها براساس حروف کلمه های خانواده و متعالی انتخاب شده اند؛ و براساس حروف کلمه های خانواده و متعالی، پایایی شامل؛ خوش خلقی، وارستگی، دوستی، امید، آرامش، یاری گری و تغافل و مانایی هم شامل هدفمندی، محبت، عبودیت، ارتباطات، نقش ها و لذت بردن می شود.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- خانواده متعالی

برای خانواده تعاریف مختلفی بیان شده است از جمله؛ «خانواده گروهی از افراد هستند که از راه خون، زناشویی و یا فرزندپروری با یکدیگر ارتباط می‌یابند و طی یک دوره زمانی نامشخص با هم زندگی می‌کنند» (کوئن، مبانی جامعه‌شناسی، ص ۱۲۷) و یا «خانواده را گروهی از افراد هستند که به صورت مستقیم با ارتباطات خویشاوندی پیوند یافته‌اند و اعضای بزرگسال آن مسئولیت مراقبت از کودکان را برعهده دارند. پیوندهای خویشاوندی ارتباطات میان افراد است که یا با ازدواج برقرار شده‌اند یا با تبار است که خویشاوندان خونی را با یکدیگر مرتبط می‌کند» (گیدنز، جهان رها شده، ص ۴۲۴)

متعالی واژه عربی از ریشه ی تعالی است و تعالی صیغه ماضی معلوم از باب تفاعل به معنی «بلندپایه گردیدن، بلندی و برتری» (معین، فرهنگ معین، ج ۱، ذیل کلمه تعالی) و همچنین «بلند شدن، برآمدن و ارتفاع» (دهخدا، لغت نامه، ذیل واژه تعالی) آمده است

۱-۲- پایایی

پایایی در لغت به معنای جاودانگی و در خانواده به معنای ثبات و قابلیت اعتماد در روابط و تعاملات میان اعضای خانواده است.

۱-۳- مانایی

مانا در لغت به معنای شبیه و نظیر و صفت مشبه از ماندن و مانستن است. مانایی در خانواده به اعتبار و صحت روابط و تعاملات بین اعضای خانواده اشاره دارد.

۲- راهکارهای پایایی خانواده متعالی در منابع دینی

۱-۲- خوش خلقی

«خُلُق عبارت از شکل درونی انسان است، چنان‌که خُلُق شکل ظاهری اشیاء است. غرایز، ملکات و صفات روحی و باطنی که در انسان است، اخلاق نامیده می‌شود و به اعمالی که از این خُلُقِیات ناشی گردد، نیز اخلاق می‌گویند» (مهدوی کنی، ۱۳۷۱، ص ۱۳).

خوش خلقی، صفتی پسندیده است که در پایایی روابط خانوادگی و به‌خصوص بین زوجین، جایگاه ویژه‌ای دارد. امام صادق (علیه السلام) در این باره می‌فرماید: «در ارتباط بین زن و شوهر، مرد نیازمند سه چیز است: مدارا و خوش رفتاری با زن، تا محبت و علاقه‌ی زن را جلب کند؛ خوش اخلاقی با او و به‌دست آوردن قلب او که با پیراستن ظاهر در مقابل دیدگان او و گشاده‌دستی با او امکان‌پذیر است» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۳۷). هم‌چنین در ارتباط بین زن و شوهر، زن هم نیازمند به سه چیز است: «نفس خودش را از هر پلیدی حفظ کند تا که قلب شوهرش مطمئن شود از صداقت و راست‌گویی آن زن. اظهار عشق و علاقه به شوهرش داشته باشد و با خوش اخلاقی در مقابل دیدگان او رفتار کند» (مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۲۳۷).

خداوند متعال خوش خلقی و رفتارها و برخوردهای صحیح انسانی را در خانواده با «حُسن معاشرت» معرفی می‌فرماید و از مرد و زن، رعایت آن را با میزان «معروف»، یعنی رفتاری پسندیده و انسانی می‌خواهد «وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَّعْرُوفًا: و با آنها سخن شایسته بگویید» (سوره نسا، ۵)

خوش خلقی در خانواده، در دو سطح حقوقی و دستورالعمل‌های اخلاقی تعیین می‌شود و «تعبیر حُسن معاشرت که به عنوان یک وظیفه برای شوهر و یک حق برای زن مطرح می‌شود و عامل تحکیم زندگی خانوادگی است، اگر به خوبی باز شود، نشان‌دهنده تمام آن اموری است که مرد در برابر زن باید انجام دهد. در «نفقه» همه نیازمندی‌های جسمی زن باید تأمین شود و در «حُسن معاشرت» همه نیازمندی‌های روحی او» (بهشتی، ۱۳۶۱، ص ۱۵۳).

حساسیت محیط خانواده، پایایی آن اقتضا می‌کند که همسران بیشترین دقت را در رعایت خوش خلیقی و حسن معاشرت باهم داشته باشند و از خانه فضایی سرشار از انس و عاطفه بسازند.

۲-۲- دوستی

لازمه یک زندگی خانوادگی متعالی آن است که اعضای خانواده با یکدیگر روابطی دوستانه و صمیمانه داشته باشند و هریک از افراد در جهت حفظ و استحکام این روابط کوشش کنند.

در حفظ روابط دوستی لازم است نکاتی رعایت شود که «از جمله اموری که باید در مقام حفظ رفاقت رعایت گردد، صمیمیت در دوستی است. از جمله لوازم صمیمیت آن است که وقتی با کسی رفیق می‌شویم نباید دشمنانش را به دوستی انتخاب کنیم، چون وقتی او مشاهده می‌کند که شما با دشمنش روابط دوستانه برقرار کردید دیگر آن صمیمت قلبی را با شما نخواهد داشت» (مصباح یزدی، مشکاة، ج ۲، ص ۱۹۰).

شایسته است انسان وقتی با کسی عهد دوستی دارد کاملاً خیرخواهش باشد. او را در مشکلات یاری کند، لغزش‌هایش را به او گوشزد کند تا او به صورت صحیح آن را برطرف نماید و همین طور اگر کار خوبی انجام داد او را از ته دل تحسین کند. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند: «نصیحت و دلسوزی خالصانه خود را به برادر و دوست خود پیش کش کن؛ چه در کار خیر و چه در کار شر و خالصانه برای او دلسوزی و خیرخواهی و در تمام حالات یار و یاور او باش» (حرانی، تحف‌العقول، ص ۷۹).

انسان در شرایط گوناگون زندگی با مشکلات مختلفی برخورد می‌کند و برای برطرف کردن آن نیازمند کمک است. در این شرایط دوست می‌تواند کمک حال دوستش باشد. حضرت علی (علیه السلام) می‌فرمایند: «رفاقت خود را در همه‌جا و همه حال حفظ کنید و در هر حالی دوست و رفیق خود را کمک کنید و هر جا که هست، همچون سایه همراه او باشید» (حرانی، تحف‌العقول، ص ۷۹).

کند و بخشی از اجناس سبد خانوادگی خود را به وسایل نظافت و زینت اختصاص دهد. از لحاظ روانی، آراستگی، نظافت و زیبایی و زیباسازی محیط خانه و خانواده، آرامش اعضای آن را فراهم می سازد و عامل مؤثری برای افزایش محبت و همگرایی بیشتر و لذت بردن افراد از وجود همدیگر خواهد بود. اگر نظافت و زیبایی برای همه انسان ها لازم و مفید باشد، برای برخی از افراد واجب است. زن و شوهر از کسانی هستند که نظافت و زینت برای آنان واجب و از ضروریات زندگی است (اکبری، صمیمانه با عروس و داماد، ص ۱۵۹).

نتیجه گیری

برای پایایی و مانایی خانواده و متعالی شدن آن راهکارهای مؤثری وجود دارد که می توان از آنها در زندگی خانوادگی بهره برد. در این مقاله به مهم ترین راهکارهای پایایی و مانایی خانواده پرداخته شده و سعی شده است این راهکارها از حروف کلمات متعالی و خانواده برداشت شود تا نوآوری و ابتکاری در جلب توجه به این موضوع باشد. از جمله راهکارهای پایایی خانواده براساس حروف کلمات خانواده و متعالی، خوش خلقی و حسن معاشرت، دوستی اعضای خانواده باهم، امید داشتن و امید آفرینی، برقراری آرامش، یاری گری همدیگر، تغافل در خطاها و اشتباهات و وارستگی و رهایی از وابستگی های مادی و دنیوی و تمرکز بر ارزش های معنوی و اخلاقی، هستند که به پایدار ماندن و استحکام و ثبات نظام خانواده کمک می کنند. از راهکارهای مانایی خانواده که از حروف کلمات متعالی و خانواده برداشت شده اند می توان این موارد را نام برد: هدفمندی و داشتن اهداف اسلامی در ازدواج و تشکیل خانواده، محبت ورزی به همدیگر، عبودیت و شناخت خداوند، ارتباطات کلامی و غیرکلامی خوب، عمل کردن هریک از اعضای خانواده به نقش ها و وظایف خود و لذت بردن از کنار هم بودن و ایجاد شادی در محیط خانه، که این راهکارها می توانند در ماندگاری و اعتبار و صحت روابط و تعاملات بین اعضای خانواده و در نتیجه متعالی بودن خانواده اثرگذار باشند.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

۱. ابن بابویه، محمد بن علی (بی تا)، من لایحضره الفقیه، تهران، بنیاد فرهنگ اسلامی.
۲. اکبری، محمود (۱۳۸۵)، صمیمانه با عروس و داماد (آنچه همسران جوان باید بدانند)، چاپ اول، قم: نورالزهراء (سلام الله علیها).
۳. آذربایجانی، مسعود و دیگران (۱۳۸۲)، روانشناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی، تهران، پژوهشکده حوزه و دانشگاه.
۴. بهشتی، احمد (۱۳۶۱)، خانواده در قرآن، قم، طریق القدس.
۵. بیرو، آلن (۱۳۷۵)، فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه باقر ساروخانی، انتشارات کیهان.
۶. پرتوی، رعنا (۱۳۹۶)، عوامل مؤثر در نقش زن بر تحکیم بنیان خانواده، دومین کنگره بین المللی نقش زن در سلامت خانواده و جامعه.
۷. پناهی، احمد، بررسی ظرفیت مادران در تربیت اجتماعی فرزندان با تکیه بر یافته‌های دینی و علمی، دوفصلنامه علمی- پژوهشی اسلام و علوم اجتماعی، سال هفتم، شماره ۱۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۴.
۸. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد (۱۳۶۶)، تصنیف غرر الحکم و درر الکلم، تحقیق مصطفی درایتی، چاپ اول، قم: دفتر تبلیغات.
۹. حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۹ ق)، وسائل الشیعه، مؤسسه آل البیت.
۱۰. حرانی، حسن بن شعبه (۱۴۰۴ ق)، تحف العقول، قم، انتشارات جامعه مدرسین قم.
۱۱. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۰)، زن و بازیابی هویت حقیقی، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.

۱۲. دورانت، ویل (۱۳۸۹ش)، لذات فلسفه، ترجمه عباس زریاب، تهران: انتشارات آموزش انقلاب اسلامی.
۱۳. دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۷)، لغتنامه، تهران، دانشگاه تهران.
۱۴. روحی، زهرا (۱۳۹۲)، تحکیم خانواده و راهکارهای تقویت آن، ماهنامه رادیو، شماره ۷۵.
۱۵. سمانچوه، پاناپا (۱۳۹۸)، جایگاه و نقش زن در آرامش خانواده، دوفصلنامه پژوهشهای اسلامی جنسیت و خانواده، سال دوم، شماره ۳.
۱۶. طباطبایی، محمدحسین (بی تا)، المیزان فی التفسیر القرآن، ترجمه سید محمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.
۱۷. طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم، شریف رضی.
۱۸. عندلیب، حمزه (۱۴۲۲ق)، نحن و الاولاد، انتشارات دلیل ما.
۱۹. فاخری علیرضا (۱۳۷۸)، اخلاق در خانواده، تهران، انتشارات سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۲۰. فرخی، حسین، مصطفی پور، وحید (۱۳۹۶)، راهکارهای اجرایی ایجاد همدلی در خانواده از منظر قرآن و معصومین، اولین کنفرانس بین المللی فرهنگ، آسیب شناسی روانی و تربیت.
۲۱. کلینی رازی، محمدبن یعقوب (۱۳۶۷)، الکافی، دارالکتب الاسلامیه.
۲۲. کوئن، بروس (۱۳۷۸)، مبانی جامعه شناسی، مترجم، توسلی، غلامعباس و فاضل، رضا، تهران، سمت.
۲۳. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۳)، جهان رهاشده، مترجم، سعیدی، علی اصغر، تهران، نشر توسعه.
۲۴. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۲ق)، بحارالانوار، بیروت، دارالاحیاء التراث العربی.
۲۵. محسنیان راد، مهدی (۱۳۹۱)، ارتباطات انسانی، تهران، سروش.
۲۶. شریعت زاده خراسانی، محمود (۱۳۸۹)، آئین زندگی از دیدگاه قرآن و عترت، چاپ سوم، قم: خادم الرضا(علیه السلام).
۲۷. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۷۹)، اخلاق در قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

۲۸. مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۴)، مشکاء، چاپ اول، مرکز انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.

۲۹. مطهری، مرتضی (۱۳۷۳)، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، صدرا.

۳۰. مطهری، مرتضی (۱۳۷۵)، نظام حقوق زن در اسلام، تهران، صدرا.

۳۱. معین، محمد (۱۳۸۵)، فرهنگ معین، تهران، انتشارات امیرکبیر.

۳۲. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه، چاپ سی و دوم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.

۳۳. مهدوی کنی، محمد رضا. (۱۳۷۱). نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

سایت ها

۱- <http://kayhan.ir/fa/news/290861>